

Л 2005
4864

Кітапханасы

СӘКЕН СЕЙФУЛЛИН

СЕЙФУЛЛИН

СӘКЕН

Аққудың
айрылуы

Өлеңдер мен поэмасы,
әңгімелері, повесі

АЛМАТЫ
«АТАМҰРА»
2003

ББК 84 Қаз 7–5

С 32

Сейфуллин С.

С 32 Аққудың айрылуы. Өлендер мен поэма, әңгімелер мен повесть. - Алматы: Атамұра, 2003. - 224 бет.

ISBN 9965-05-901-2

Кітапқа аса көрнекті жазушы Сәкен Сейфуллиннің көпшілік оқырманға ежелден белгілі өлендері мен «Көкшетау» поэмасы, «Қыр балалары», «Бандыны қуған Хамит», «Омар» атты әңгімелері, «Жер қазғандар» повесі енгізілді. Қазақ елінің бақытты болашағына қалтқысыз сенген күрескер-суреткердің туындыларынан туған жерге деген шексіз махаббат, бір өкініш, бір үміт шарпыған замана туралы толғанысы аңғарылып жатады.

**С 4702250208–330
418(05)–2003 хабарландырусыз–2003**

ББК 84 Қаз 7-5

ISBN 9965-05-901-2

© Сейфуллин С, 2003

© «Атамұра» баспасы, 2003

*Сыр сандықты ашып қара,
Ашып қара, сырласым.
Сым пернені басып қара,
Басып қара жырласын!*

ДАЛАДА

(Арнау)

Жүген-құрық тимеген,
Жасынан нокта кимеген
Алты жасар асауды
Үстап міндім далада.
Ақырды асау -
Жаңғырды дала.
Тулады, орғыды асау -
Д үбірлеп күңіренді дала,
Қиырсыз дала...
Орғыды асау айнала —
Дүбірледі айдала.
Алысып асау осқырды —
Жал-құйрығы желмен ысқырды,
Жүйткіп, зымырап құлашын керді асау.
Танаулары шелектей,
Ырсылдап демі көріктей,
Көздері оттай, өріктей.
Өрге қарай орғыса,
Өр не қылмақ асауға?
Жел не қылмақ асауға?
Желге қарай орғыса,
Орғытып, ұшыртып жүріп
Көкіректі кернеп,
Кең даланы күңірентіп
Қатты айқайлап ән салдым.
Жаңғыртып кең даланы.
Салдым күшті дауыспен ән!
Әніме қосылды: кең дала,
Ақкулы-қазды шалқар көл,
Қамысты-құрақты көк өзен
Қосылды бәрі шуласып,
Қосылды бәрі шаттанып.
Сендерге, қарындастар,
Сендерге, інілер,
Сендерге арналды бұл әндер!
Дүниенің құлдық шынжырын қиратып,
Әділдік, теңдік іздеген,
Тұрмыстың таршылық зынданын бұзып,
Еркіндік, кендік іздеген,
Көкіректері жанып бақыт іздеген,
жастар,
Сендерге арналды бұл әндер!

(... ге, Абай үлгісімен) **ЫМ**

Сөйлей көр, тіл мен жақ, **НА**
Сөзіңнің бәрі хақ.

Парыздай міндетін —

Қалқаны мақтамақ...

Мамық төс, ақ тамақ,

Бұраң бел, құшсақ нақ.

Үлбірек екі ерін,

Бейне гүл қызғалдақ.

Қараймын қасыңа,

Жібектей шашыңа.

Тістерің ұқсайды

Ақ меруерт тасына.

Кел, жаным, қасыма,

Нансаң бұл расыма;

Бар дүние тең келмес

Жалғыз бір басыңа.

Бал тамған сөзіңнен,

От жанған жүзіңнен.

Мөлдіреп қараған,

Айналдым көзіңнен.

Бал беріп сөзіңнен,

Өптірші жүзіңнен.

Үжмақтай хор қызы

Артылмас өзіңнен.

Жүректің дертін бас,

Кел, жаным, көңлімді аш!

Ақырын жымыып,

Күліп бір нұрың шаш.

Ғашықтық болсын паш,

Білсін де өзге жас.

Жалындай жандырып,

Лебіңмен қылшы мас!

Лебізің, шекер бал,

Сымбатың өрім тал.

Шырайың саяда

Алмадай қызыл ал.

Сен бір шоқ қызыл гүл.

Қонған кеп мен бұлбұл.

Тарқамас құмарым,

Сені иіскеп бес мың, жыл.

Сайра да біздің тіл,

Жырла да мың құбыл. -

Бұлбұлдың ғашығы гүл, **Т**

Сүйгенім, өзің, біл! **А**

ТЕРГЕГЕН БОЛСАҢ АЙТАЙЫН

Маржандай тізген жырымды
Айтайын болсан, тергеген:
Домбырадай күйленіп,
Ән тасып көкірек кернеген.
Махаббат толып жалындай,
Лүпілдеп жүрек тербеген.
Шаттанып күйлер қауласып,
Қосылған әрбір пернеден.
Дүниеге жайып құшақты,
Күштерім құлаш сермеген.
Шаттанған тасып өленді,
Айтпауға ерік бермеген.
Кейде толып көкірекке
Кектер толып кернеген.
Жігер қайнап зұлматқа,
Дүниеден шындық көрмеген.
Көз жасын көріп сорлының,
Екпінді қызу өленді
Көкірегім жылап еңіреген
Айтпауға ерік бермеген.

1917 жыл, Ақмола.

ҚЫРДА

Күңіреніп қырда **отырып** көкірек кернеп,
Ән салдым домбыра алып ырғап, тербеп.
Аузымнан өлеңімді қағып алып,
Ызындап кетті жаттап асау жел кеп.
Асау жел саулап жаттап кетті сарнап,
Аралап Сарыарқаны кезіп — шарлап.
Ән салдым **қырда** отырып көкірек кернеп.
Кім білсе желдің тілін соған арнап.

1917 жыл.

САҒЫНДЫМ

(Қамауда)

Туғалы қапас көрмеген,
Көкіректе кектер кернеген,
Талпынып құлаш сермеген
Айтайын ішкі сырымды:

Қайрымды қалың елі бар,
Сарыарқа сары белі бар,
Өрісті шалқар көлі бар
Сағындым мен қырымды.
Өзенді, көлді жайлаған,
Кермеге тұлпар байлаған,
Хабарсыз арам ойлардан
Сағындым мен аулымды.
Жібектей шашы оралған,
Қыпша белі қыналған,
Еркесі қырдың бұралған
Сағындым мен сәулемді.
Айналып-толғап өсірген.
Ақ сүтін беріп кешірген,
Тастамайтын есінен
Сағындым ғаріп анамды.
Мал бағып, шауып ойнаған,
Үйреткен асау байлаған...
Көк жасыл шөбі жайнаған
Сағындым еркін даламды.
Қымызы бал шараптай,
Жігіті бағлан манаптай,
Тұлпары тарпаң қанатты
Сағындым бейбіт елімді.
Таулары биік қиялы,
Орманы шалғын миялы,
Жылқы, қой, сиыр, түйелі
Сағындым Арқа — жерімді.

1918 жыл.

БІЗДІҢ ЖАҚТА

(Сүргінде жүргенде шет елде айтылған өлең)

Шалқыған біздің жақтың көлдері бар,
Ағашты биік таулы жерлері бар.
Өзен, су, көлдер жайлап, тау қыстайтын
Меймандос, берекелі елдері бар.
Думанды шалқар көлдері-ай,
Еркін дала белдер-ай.
Қаздай қатар мыңғырып,
Тізіліп көшкен елдер-ай.
А-ай, Сарыарқа,
Елің алыс,

Қалды шалыс,
Жат жерде талай елмен болдық таныс.
Жеріне біздің, жақтың лайық ері,
Ер палуан, аңшы-мерген, әншіл, сері.
Жасынан жүйрік мініп өскен бұлан,
Жау жүрек, ер көңілді жігіттері.
Сілтеуші ек құлаш тұлпардай,
Жазушы ек канат сұңқардай,
Асауменен алысып,
Қашағанды құтқармай.

Ай-ай, Сарыарқа,
Елің алыс,
Қалды шалыс,
Жат жерде талай елмен болдық таныс.
Қыздары біздің жақтың кара касты,
Тісіне ұқсатарсың, меруерт тасты.
Сымбатты, көркем бойлы тал шыбықтай,
Мамық төс, сұңғақ мойын, сүмбіл шашты.
Еркін бейбіт ауылым-ай,
Жас өрім талдай сәулем-ай.
Қырдың ерке сұлуы
Сағындым сені, бауырым-ай.
А-ай, жан сәулем,
Өрім талдай,
Жазық мандай,
Аузыңнан шыққан лебің шекер балдай.
Қыздары біздің жақтың қара көзді,
Сырнайдай дауыстары, тәтті сөзді.
Қызыл гүл албыраған еріндері,
Шырайлы, ашық көңіл, бал мінезді.
Еркін бейбіт аулым-ай,
Жас өрім, талдай сәулем-ай.
Қырдың ерке сұлуы
Сағындым сені, бауырым-ай.
Әй-әй, жан сәулем,
Өрім талдай,
Жазық мандай,
Аузыңнан шыққан лебің шекер балдай.

1919 жыл, май. Баян аулы.

ТАУ ІШІНДЕ

Мен келем тау ішінде түнделетіп,
Аймақты күңіrentіп өлендетіп,
Астымда ак боз атым сылаң сағым,
Жалтақтап құлақтарын елендетіп.
Ақ боз ат менің, тұлпарым,
Шалқыған көңіл сұңқарым.
Көкірек керіп жұттым мен
Ауаның жазғы жұпарын.
Ә-әй, сүмбіл шаш,
Тәтті сөзің,
Қара көзің
Білгейсің келгенімді жалғыз өзің.
Ән салдым есіп майда жаяулатып,
Ырғалтып, шырқап, толғап, баяулатып.
Толқындай мың, құбылған әнімді естіп
Тындарсың кірпік қақпай ояу жатып.
Ақ боз атым қояндай,
Еркелеп басар аяндай.
Тербеді дауысым ауаны
Дыңылдап қалқып баяулай.
Ә-әй, сүмбіл шаш,
Тәтті сөзің
Қара көзің,
Білгейсің келгенімді жалғыз өзің.
Үйқыға әнімді естіп берілмессің,
Маужырап төсегінде керілмессің.
Ақырын үйден шығып уәделі
Жеріңе келуге сен ерінбессің.
Ақ боз ат қарар елендеп,
Үйіңнен шығып көлендеп,
Асығып келсең мөлдіреп,
Бүркенген шапан желендеп.
Ә-әй, сүмбіл шаш,
Тәтті сөзің,
Қара көзің,
Білгейсің келгенімді жалғыз өзің.
Торғындай перде болар түнгі мұнар,
Ерніңнен ішкен балға қанбас құмар.
Құшақтап канша сүйсең келген сайын,
Шалқыған шіркін көңіл емес тынар.
Ақ боз ат қарар елендеп,
Үйіңнен шығып көлендеп,
Асығып келсең мөлдіреп,

Бүркенген шапан желендеп.
Ә-әй, сүмбіл шаш,
Тәтті сөзің.
Қара көзің,
Білгейсің келгенімді жалғыз өзің.

1919 жыл.

БІЗ

(Ғабдолла Асылбекұлы, **саған** арнадым, жолдасым)

Асау өсіп арқада
Жүген, **кұрық** тимеген,
Матау көрмей ер жетіп,
Жасынан нокта кимеген,
Бостандық, кендік, еркіндік —
Басқаны жаны сүймеген,
Бұғалық салса **ұстауға**
Ақырып тулап сүйреген,
Арқаның болдық ұланы,
Еркін өскен бұланы.
Тендік іздеп кедейге,
Жауызға көнбей туладық.
Залымдардың жасаған
Аранына уладық.
Қараңғы, суық зынданды
Жатақ қылды тәніміз.
Қылыштың жүзі, мылтықтың
Аузында болды жанымыз.
Әмірінде жауыздың
Кетіп адам сәніміз,
Арыстандай жаралы
Өртенді **қайнап** қанымыз.
Бір шұңқыр су, түйір нан
Үйреншікті ас **болды.**
Күл, көмір, қиқым, тоң төсек,
Жастығымыз тас болды.
Тас **көмірдің** топырағы
Денені басып қаралап,
Тас **көмірдің** түтіні!
Өкпені қауып аралап,
Қырлы темір шынжырлар
Қол-аяқты жаралап,
Жауыздардың дұзағын
Көрдік қорлық, азабын!

КҮЗДІГҮНІДАЛАДА

Сарнайды бүгін жел неге,
Жапырақтар сыңсып тулайды?
Күңіреніп бүгін көл неге, " " •
Соқтығып мұнша тулайды?
Күлмеймін бүгін мен неге,
Түнерген қабақ ызбарлы?
Домбыра күйі пернеде,
Дәл бүгін неге тым зарлы?
Түнеріп қабақ күнімен,
Түйіліп нені ойлайды!
Домбыра зарлы үнімен
Нені айтып бүгін қоймайды?
Домбыра, кәне, жырлай гөр,
Түнерген қабақ ашылсын!
Он саусақ билеп зырлай гөр,
Көкіректің лебі басылсын!
Қарашы, міне, айнала,
Сұр кетіп жерден сарғайды.
Қоңылтақ, сырдаң айдала,
Жалаңдап жел де сарнайды!
Қуарған дала сұры жоқ,
Көркінен сұлу айрылды.
Әдемі түрдің бірі жоқ,
Сарғайып міне қайғырды.
Кестелі жасыл киімді
Қызықты кезім кетті-ау деп,
Май мен шіркін июньді,
Ойлайды, "әттең өтті-ау! " деп.
Қайнатып қанды жас қылған,
Ойлайды өткен өмірді.
Балқытып тәнді мас қылған,
Ысытқан суық темірді.
Сумандап сырдаң суық жел,
Даланы жалап кезеді,
Жоннан жонға қуып жел,
Домалап қаңбақ безеді.
Күн сайын ағаш селдіреп,
Көк бұйра шашы сұйылды,
Сарғайып жапырақ желбіреп,
Судырап жерге құйылды.
Қазақтың күзгі даласы,
Өң жоқ түс жоқ сұлайды, " " • •
Сорлының қойшы баласы, " " •

Жырлайды, шырқап жылайды.
Қойшы жүр қойын қаптатып,
Боздағы шығып бүрісіп.
Шолағын түріп оттатып,
Киімі шокпыт құрысып.
Жокшылықты жыр қылып,
Далада қойшы зарлайды.
Кімге айтса да сыр қылып,
Байына жылап бармайды.
Аш қойшыға нан керек,
Боздағы шыққан бетінен,
Тонса да қойшы жан керек,
Қалмайды қойдың көтінен.
Қазақтың күзгі даласы,
Өң жоқ, түс жоқ сұлайды,
Ауылға тағы қарашы!
Тонып кәзір жылайды?
Сорлы әйел тоңып зар қағып,
Жүгіреді әне, қарашы!
Үстінде шокпыт жарғағы,
Дірдектеп ерген баласы.
Қыдырып қыр мен өзекті,
Іздейді отын табуға,
Арқалап терген тезекті,
Апармақ байға жағуға.
Ісініп, тоңып көгерген,
Жан ұшырған анасы,
Дірдектеп сорлы неге ерген,
Жалаң бұт анау баласы?
Ермей қайтсін, аш бала,
Ауылда оған пана жоқ.
Льпасы жоқ баспана,
Жағуға отын және жоқ.
Жып-жылы байдың ордасы,
От жанып маздап жайнайды.
Кілкіді байдың мордасы,
Шымырлап қазан қайнайды.
Байекең үйде ызбарлы,
Кілкіді майы бетінен,
Бағады қойын бір жарлы,
Дәметпей оның етінен.
Ордада пысынап бай отыр,
Астында кілем, көрпесі...
Бай маңқиып жай отыр,
Алдында тотай еркесі.

Бәйбіше байдың қасында,
Қимылдауға ерінед.
Қарқара жаулық басында,
“Әй, от жақ!” деп керілед.
Жаз келсе де жарлыға,
Жадырарлық **кендік** жоқ.
Күн туса да зарлыға,
Ауылда әлі теңдік жоқ.
Өзінді кедей теңгеріп,
Кемдікті неге жоймайсың?!
Тұрмысты өзін меңгеріп,
Бұйтуді неге қоймайсың!
Малын топтап баққызып,
Байкем үйде жатпасын!
Ордаға отты жаққызып,
Рахатқа ығи батпасын.
Бұйырған дәмді тата тұр,
Тағдырың айқын жазылған.
Көрің де бар жататын,
Сегіз жыл **бұрын** қазылған.

1925жыл, октябрь.

СЫР САНДЫҚ

(Досқа жазған **хаттан**)

Шырқ айналар шіркін тауық,
Жемің болса қолыңда,
Қайдағысы сені тауып,
Топырлайды жолыңда.
Досыңмын деп ант береді,
Жем іздеген жанама.
Жем таусылса жалт береді,
Сенерлік дос, санама.
Нағыз достар, бір-ақ қалып.
Шындап берік сүйіскен.
Бір-біріне сыр ақтарып,
Сыр түйінін түйіскен.
Әр адамның ішкі сыры,
Берік қойма сақталған.
Сол **қойманың** бір түкпірін,
Достың досы-ақ ақтарған.
Кейде ашуға сол **түкпірді**,
Іздейді жан жақынын.

Шертеді жан сырлы жырды,
Сырлас жанын шақырып.
Тыныс керек кейде жанға,
Кейде жанға ән керек.
Күй шертуге анда-санда,
Сырласарлық жан керек.
Ішкі сырды мысал етіп,
Біраз ғана жырлайын.
Суреттеуге тауға кетіп,
Суретті ептеп сырлайын.
Сарыарқаның бір тауы бар —
Бір тауы бар сымбатты. —
Сол таудан сен сыр тауып ал,
Сыр тауып ал, қымбаттым.
Қалың зеңгер, құзды шаттар,
Құзды шаттар қалың ну,
Сарқырайды мұз бұлақтар,
Мұз бұлақтар у да шу.
Нуда бір шың тіп-тік сұңғақ.
Тіп-тік сұңғақ бір биік.
Шың суретті бейне жұмбақ,
Тұрғандай көп сыр жиып.
Шынды айналған құзды шаттар,
Құзды шаттар аққан су,
Сылдырайды мұз бұлақтар,
Мұз бұлақтар у да шу.
Сөзім мысал, достым, тында,
Тында, достым, ойлап ал.
Түрлі сыр бар сол бір шында,
Сол бір шында қойма бар.
Қойма шыңның нақ басында,
Нақ басында қақпасы.
Алтын жазу қақ басында,
Қақпаның тас тақтасы.
Сол қоймада қымбат жасау,
Қымбат жасау сақталған.
Текшелеген сымдап жасап,
Сымдап жасап қақталған.
Бір сандық бар емес түрде,
Емес түрде көрнекті.
Бір түкпірде беті перде,
Беті перде өрнекті.
Бір сандық бар, ол сандықта,
Ол сандықта бір сандық.
Сырдың кілті қол сандықта, I

Қол сандықта сыр сандық. /.
Сандық іші қызыл-жасыл, ^{с. 1}
Жасыл жібек перделі. ^{с. 2}
Толған қымбат сақтаулы асыл.
Асыл сым бар пернелі.

Сұлу жанды сұлу сүйген,
Сұлу сүйген сыршылым.
Жібек талдап түйін түйген,
Түйін түйген, түршілім.
Сыр сандықты ашып қара,
Ашып қара, сырласым.
Сым пернені басып қара,
Басып қара жырласын!
Сұлу сымда перне әуені,
Перне әуені жыр айтар.
Көңіл ашар тербеу әні,
Тербеу әні сыр айтар.
Шыққанбыз дос, шыңға талай,
Талай сырды ойланып,
Ақтарарлық алтын сарай,
Алтын сарай қойманы.

1926 жыл, 26 февраль.

АУЫЛ БАЙҒҰС МІНЕКЕЙ

Бір азғана жыл өтті
Мен қалада жүргелі.
Елді көріп кетемін
Екі жылда бір келіп.
Ауыл байғұс мінекей,
Бала жастан көз көрген!
Азғана жыл ішінде
Едәуір-ақ өзгерген...
Бастық шалдар азайған
Орын басып жас ие.
Қоңыр ауыл құба енді,
Сәлем берем, бас ием!
Тіршілік те өзгеріп,
Өзгермек қой жұртшылық.
Кешегі жас балалар
Жігіт бопты мұрт шығып.
Көзіме ыстық төтенше
Уыз емген бесігім. ^{с. 3}

Алтын болсын жаңарып
Киіз жыртық есігің!
Бұрынғыдай жылқы жоқ
Тапал байдың аулында.
Жататұғын шандатып,
“Қос шоқының” баурында.
Мырза менен қажының
Аулының да мәні жоқ.
Бұрынғыдай мыңғырған
Оннан бір де малы жоқ.
Кәріп пенен Әбжекең
Қойлары өсіп байыпты.
Қотандары қомақты,
Қойын бөлек жайыпты.
Біздің ауыл мінекей!
Көз жіберіп қараймын,
Әрбіреуін ауылдың
Іздеп, қарап санаймын.
Баласы өскен хатшы боп,
Молдекеңнің өзі жоқ.
Шал болыпты Әлекең,
Сатайдың бір көзі жоқ.
Хатшы бопты советке,
Молдекеңнің Әлісі...
Кеткені ғой елде әбден
Молдалықтың мәнісі.
Сақалы ақ боп Дәукеңнің
Таусылыпты бар тісі.
Жоғалыпты Әрештің
Мұрнының жартысы.
Ызымханның қатыны
“Жел аурудан” қақсайды.
Етікші шал Қадекең
Бүкір бопты, ақсайды.
Биязы мен Бөлекең
Айрылыпты құлақтан,
Кемпір бопты байғұстар,
Көрмейтін боп жырақтан.
Бүкірейіп белдері
Бопты баяу еріншек,
Биліктерін алыпты
Өңкей семіз келіншек.
Қалада еді оқуда -
Биязекең баласы.

Бір қайтып ед менімен
Міне, енді шат анасы.
Жамалекем екеуі
Қуанғаннан жылайды.
"Бізді ойладындар ма" деп
Бишаралар сұрайды...
Әркімнің-ақ елдегі
Оқу бопты санасы —
Қалаларда оқиды
Талай ауыл баласы.
Жөндеп жатыр Әлиман
Сынық ердің желдігін.
Сатай өңдеп шабады
Ағаш арба белдігін.
Кәдіш қайтып ауылға
Бір ауылдан келеді.
Кер дөнені қойқандап
Бүлік-бүлік етіп желеді.
Міне, ауылда жусайды,
Ауылдың бар сиыры.
Беткейде әне, жайылад
Бар жылқының үйірі.
Құба жон мен кара ойға
Жаюшы ед ел жылқысын.
Ол жерлерге егін сап,
Тіліпті енді қыртысын.
Тезекші анау, — арбасы
Сыңсып жылайд, шикылдап.
Жеккен қоңыр өгізі
Өңкендейді қикылдап.
Қара қоңыр өгізге
Ағаш арба жеккені.
Аш етіне кигені
Жыртық шомыт шекпені.
Көп кедейдің әлі де
Қырық жамаулы сырты көң —
Қашан қараң өшеді
Бит быжынаған жыртық тон!..
Ән шырқасып келеді
Бір топ бала өрістен,
Қап арқалап дедектеп,
Бірге тезек теріскен.
Өзгерістің өлені, —
Айтқандары шырқасып.
Дауыстары жаңғыртад
Қара өзектің қырқасын.

Кеше Әбжәтті¹ әндеткен
Балалар ғой бәрі де.
Әбжәт қалып, өзгерген
Балалардың әні де...
Сиыр бопты Сатайдың
Шұбар ала тайншасы,
Қатын бопты соқталдай
Нүрекеннің Айшасы.
Бір-ақ құлаш әлі де
Әтекеннің көгені.
Әлі де үйі жамаулы
Болмаған-ау дегені.
Оншақты-ақ-ау әлі де
Мал ғып баққан ешкісі.
Құлаш көген, бес бұршақ —
Келмеген ғой ескісі.
Мен әперген машина
"Сепатырды" кесіп қып,
Сүтін тартып ауылдың,
Май шығарып, несіп қып.
Алған майын Әтекен
Қарынға сап жиыпты.
"Қапаратқа" май сатып,
Шапан алып киіпті.
Сепаратор келген соң,
Майға әркім-ақ бай бопты.
Әрбір үйде-ақ дінкиген
Қарын-қарын май бопты.
Әтекеннің үйінің
Жанында әні, үймелеп,
Қыз-келіншек күлісед
Ынталасып, кимелеп.
Ортасында ыңылдап
Сепаратор жырлайды.
Көркем күйді әңдеткен
Қыз-келіншек тындайды.
Бір келіншек тұтқасын
Айналдырып қозғайды.
Сепаратор әдемі
Әндетеді, боздайды.
Мен де құлақ саламыш
Сепаратор әніне.
Сүйінемін, қараймын
Ауылдың бұл сәніне.

дін оқуында ежелден сүреге түсердің алдында оқылады.

Мен де ыңылдап жырлаймын
Қарап тұрып сүйініп.
Жыр қосамын балаша
Сепаратор күйіне.
Ауыл байғұс мінекей!
Бала жастан көз көрген.
Азғана жыл ішінде
Едәуір-ақ өзгерген...

1926 жыл, август. Ел.

КЕЛІНШЕКТІҢ БЕСІК ЖЫРЫ

Әлди-әлди, ақ бөпем,
Ақ бесікке жат бөпем!
Жылама, бөпем, жылама,
Жілік шағып берейін,
Көк ала иттің құйрығын
Жіпке тағып берейін!
Әлди-әлди, жанашым!
Алдыма алып шабайын,
Тойға кеткен әкенді
Қайдан іздеп табайын?
Әлди-әлди, аппағым!
Жылама, менің жүрегім,
Әкең малда тұр шығар
Таяншы қып күрегін.
Әлди, менің бөбегім,
Әкең жүр ғой малменен!
Жүрген шығар алысып
Шұнақ аяз қарменен.
Қартайғанда күтетін
Әкесі мен шешесін,
Қандай жігіт өскенде
Болар екен бөпешім?
Өңкей біздей зарлыға,
Кемдіктегі жарлыға,
Жаным менің ержетіп
Көсем болар ма екенсің?
Тақылдаған тандайы,
Кере қарыс мандайы.
Алмас тілді немесе,
Шешен болар ма екенсің?
Бұлбұлдай боп тілінен
Тәтті айтқанда бал тамған,

Ащы айтқанда қан тамған
Акын болар ма екенсің?
Не болмаса жүректі,
Күш, кайратты, білекті,
Кемшілікке көнбейтін
Батыр болар ма екенсің?
Омырауы есіктей,
Ақ балтыры бесіктей,
Егінші боп, өзгеге
Нұсқа болар ма екенсің?
Отқа темір қайнатқан,
Бұт балғаны ойнатқан,
Нанша илейтін темірді
Үста болар ма екенсің?
Не болмаса жұмыскер,
Не өнерлі мініскер,
Саусақтары сүйріктей
Зергер болар ма екенсің?
Не қасқа атты Қамбардай,
Аш қылмайтын аң барда,
Кұралайды көзге атар
Мерген болар ма екенсің?
Жақсы болып ержетсе
Балапаны бөпесі,
Бағы ашылып, анасы
Көкке тиер төбесі.
Бақытсыз боп ержетсе,
Бар үміті — қарағы,
Михнат шеккен сорлы ана
Ашпағаны қабағын.
Әлди-әлди, балашын!
Үйықтатайын тербетіп...
Тілегім сен, құлыным,
Үміт акта ержетіп!..

КЕЛІНШЕК ОЙЫ

Шатынайды, тыста аяз,
Қызыл шұнақ үскірік,
Қылшылдайды жаландап,
Зәрлі деммен ысқырып.
Үшан-теңіз қалың қар -
Жерді басып жабады,

Шұнақ аяз жаландап
Екі санын сабады.
Мұздай демі бет қарып,
Аяз аузын ашады.
Құлақтанып қызыл Құн
Жасыл үшқын шашады.
Қар үстінен шаңғытып
Бұрқырайды борасын.
Көрінбейді далада
Жанның кимыл қарасы.
Бейне мола, — аңырайды,
Лыпасы жоқ жарлы үйі.
Қысқы аязда төтенше.
Жарлы тартад зар күйін.
Пештің мойны сыңсиды
Үнін қосып желменен.
Кедейлікті шаққандай
Жыр қып айтып шерменен.
Бзындауын шаңғытып
Шұнақ аяз қоймайды.
Іншік үйде бүрісіп,
Байғұс әйел ойлайды.
Уайым қып жас әйел
Көріп үйдің қырауын,
Баласына қарайды,
Жатқан қойып жылауын.
"Жары болдым әкеңнің,
Тандап мені сүйгенсін.
Өкінбеймін, бөбегім,
Өзім қалап тигенсін!
"Қалыңмал" бар заманда
Әйел сорлы күң еді.
Кедейліктен батымды
Бас билігі мұң еді.
Еркі болды әйелдің
Патша түсіп қалғалы.
Ендігі мұң кедейлік
Бас билігін алғалы.
Бұрын жалпы әйелдің
Көкірегі шер еді.
"Сүйгеніне тигеннің
Арманы жоқ" дер еді.
Өзге қыздың ішінен
Жұмат мені ұнатты.
Жары болдым еркіммен
Мен де сүйіп Жұматты.

Сүйгеніме жар болып,
Алсам да үлес тендіктен.
Зарланамын жылаймын,
Кедейліктен - кемдіктен"..
Пештің мойны желменен
Ызындайды сарнайды,
Балақанын тербетіп
Жас келіншек зарлайды.
Тыста түтеп, шатынап
Қызыл шұнақ үскірік,
Қылшылдайды, жаландап,
Зәрлі демін ысқырып.
Үшан-теңіз аппақ қар
Жерді басып, жабады.
Шұнақ аяз жалаңаш
Екі санын сабады.

1926 жыл, 17 декабрь.

АҚҚУДЫҢ АЙРЫЛУЫ

Аркада бір жер бар еді,
Жібек самал саясы:
Саяда бір көл бар еді,
Сырлы кесе аясы.
Маржан құмы, күміс суы
Көл еді кең айнадай:
Мұнарытқан торғын буы,
Көк кестелі айнала.
Қалың топ-топ, алшық-сирек
Жасыл қамыс дестесі:
Бейне қолмен салған ирек
Көлдің жасыл кестесі.
Әдемі еді мөлдіреген
Айна көлдің көрнегі;
Су бетінде елбіреген
Ақ шашақтар өрнегі.
Пай шымылдық, жасыл құрақ
Қалың біткен ту құрақ.
Кейде аққулар жасырынад,
Шымылдыққа судырап,
Айна көлді мекен еткен,
Бір–екі аққу бар еді.
Мақсұтына бірге жеткен,
Екі ғашық жар еді.

Айна көлдің суы күміс, [
Жұбай аққу көркі еді, |
Көрсө көзің алар тыныс, |
Екі сәулем ерке еді. |
Көлдің басы ертелі-кеш, |
Мың құбылған ән еді.
Екі ғашық ертегідей,
Көлдің көркі — сәні еді.
Жүргенімде елге келіп,
Ешкімді ертпей қасыма,
Кетуші едім көлге келіп,
Біраз жатып басында.
Көз жіберіп айна көлге,
Жағасында жатушы ем;
Төсімді ашып жібек желге,
Рахатына батушы ем.
Келуші едім анда-санда
Саясатсыз тұрмысқа;
Біраз тыныштық беріп жанға,
Демалуға — тынысқа.
Бір күн ерте айна көлдің.
Күйін тыңдап, жағалап;
Бір ғажабын және көрдім,
Қарап жатып жағада.
Кең айнадан өзін көріп,
Құстар билеп, ойнайды:
Су түбінен маржан теріп,
Сүнгіп терең бойлайды.
Көлді қорып, байғұс қызғыш
Қыңқылдайды жағалап:
Қанатымен жерді сызғыш,
Төңкеріліп сабалап.
Тауқұдірет қалықтайды.
Қақсап, жырлап, зарлайды;
Сорлы жыршы жалықпайды,
Көл сағасын барлайды.
Көктен көлге төңкеріліп,
Шаңқылдайды шағала;
Бірде жылап, бірде күліп,
Жарқылдайды жағалап,
Қоңыр күйін қаз күйлейді;
Сұқсыр менен қасқалдақ.
Әнге салып, би билейді
Кегер, үйрек, баспалдақ.
Міне, осындай көлдің сәнін
Олқысынды жүрегім;